

Жлобінська Ю.В.

*аспірант кафедри економіки та маркетингу
Харківський національний економічний університет,*

м. Харків, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Анотація: Проаналізовано стан економічної безпеки України у сучасних ринкових умовах господарювання. Виявлено шляхи підвищення рівня безпеки національної економіки.

Аннотация: Проанализировано состояние экономической безопасности Украины в современных рыночных условиях хозяйствования. Выявлены пути повышения уровня безопасности национальной экономики.

Summary: Ukraine's economic security in today's market conditions was analyzed. Ways of improving the safety of the national economy have been identified.

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки України є необхідною умовою для її існування, цілісності, незалежності та стійкого економічного розвитку. З цих позицій вітчизняна економічна система повинна бути захищеною від впливу зовнішніх та внутрішніх патогенних факторів, працювати злагоджено у напрямку забезпечення довгострокової конкурентоспроможності держави на світовій арені та, як наслідок, забезпечення добробуту нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної безпеки висвітлюється у роботах вчених-економістів В.Т.Шлемко, І.Ф. Бінько та Я. Жаліло, які метою убезпечення економічної системи визначають задоволення її потреб на бажаному рівні, у роботах Є.Бухвальда, Н. Гловацької, С.Лазуренко

та О. Іванова – захист та реалізацію її інтересів. М.М. Єрмошенко поняття економічної безпеки визначає через стійкість до негативного впливу, Г.А. Пастернак-Барановський - через розвиток. Таким чином, економічна безпека є багатограним питанням та являє собою базову умову для існування, стійкості та розвитку держави. Це обумовлює необхідність постійного моніторингу та аналізу стану економічної безпеки України з метою надання рекомендацій щодо її покращення.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є всебічний аналіз стану економічної безпеки України в цілому та окремих її складових зокрема.

Основний матеріал. Згідно даних, оприлюднених урядовим уповноваженим з питань співпраці з Російською Федерацією, державами-учасницями СНД, ЄврАзЕс та іншими регіональними об'єднаннями, В. Мунтіяном, у 2012 році інтегральний показник економічної безпеки України, при нормі 100%, дорівнював 59 %. У зоні критичного стану безпеки (нижче 50%) знаходяться демографічна, макроекономіка, науково-технічна складові. Наступні - в небезпечному стані (від 50 до 70%) – енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційна, фінансова, виробнича складові безпеки [1].

Несприятлива економічна ситуація в Україні, низький рівень економічної безпеки держави у кінцевому результаті вплинули на найбільш вразливу її частину – життя громадян країни. У продовж років незалежності спостерігалось значне зменшення кількості населення України: з 51944,4 тис. осіб у 1991р., 48923,2 тис. осіб у 2001р., до 45778,5 тис. осіб у 2011р., 45633,6 тис. осіб у 2012р. У 2012 р. індекс смертності склав 14,5 (померло на 1000 осіб наявного населення), народжуваності – 11,4 (народилося на 1000 осіб наявного населення). Очікувана тривалість життя при народженні в Україні в період з 1980-го по 2012 зменшилась на півроку - у 2012р. цей показник становить 68,8 років. При цьому, валовий національний дохід на душу населення за роки незалежності зменшився приблизно на 22% (у 2012р. склав 6428 дол. США за паритетами купівельної спроможності національних валют) [2]. Отже,

погіршення стану демографічної складової економічної безпеки є відображенням стану економіки України.

Підтвердженням цього є критичний стан макроекономічної безпеки України, який говорить про загальний критичний стан економіки держави. Одним із головних показників, що лежить в основі макроекономічної складової економічної безпеки держави є показник валового внутрішнього продукту (ВВП).

З метою забезпечення об'єктивності аналізу доцільним є співставлення показника «ВВП на душу населення» України та інших світових держав. Згідно даних ООН, ВВП України на душу населення за період з 2001 по 2011рр. має тенденцію до зростання, за виключенням зниження на 15% у 2009 р. У 2001 році цей показник дорівнював 4085 дол. США, в 2009р. – 5793 дол. США, у 2011р. – 6050 дол. США. Середній темп зростання склав близько 5% на рік [3].

Якщо порівняти отримані результати для України та з тими, що були досягнуті в середньому країнами СНД та Європейського союзу, можна зробити наступні висновки: ВВП України на протязі всього періоду був нижчим на 30-40% ніж у країнах СНД та на 80% ніж у країнах Європейського союзу. Що говорить про низьку результативність економіки України та її конкурентоспроможність у порівнянні не тільки із розвинутими державами, але й тими, що розвиваються. Це є результатом недостатньої ефективності заходів убезпечення вітчизняної економічної системи, що призвело до її підвищеної вразливості та, як наслідок, втрати своїх позицій на світовій арені.

За умов, що склалися нагальним постає питання стосовно розбудови економіки країни, підвищення конкурентоспроможності її власної промисловості, у тому числі, за рахунок залучення інвестицій. Однак, згідно досліджень Європейської бізнес асоціації, які базуються на результатах опитування перших осіб компаній-членів Асоціації (103 респондентів), індекс інвестиційної привабливості України почав суттєво зменшуватися починаючи з третього кварталу 2011р. – він був зафіксований на рівні 2,56 (із п'яти можливих). Для порівняння у другому кварталі 2011р. індекс дорівнював 3,39.

У четвертому кварталі 2011 р., першому та другому кварталі 2012 склав близько 2,19. Ці результати є найгіршими за всю історію дослідження – з 2008 року [4].

Основні проблеми, які вплинули на негативні оцінки респондентів, залишилися незмінними – фіскальний тиск, корупція, нестабільна політична ситуація напередодні виборів. Вирішення означених питань є одним з напрямів покращення результатів роботи вітчизняної економіки в цілому, підвищення інвестиційної привабливості країни.

Іншим напрямом розвитку України є забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняних продуктів як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, шляхом пошуку більш ефективних технічних/технологічних рішень при їх виробництві, тобто інновацій. Це вимагає від держави розвинення вітчизняного науково-дослідного сектору, розробки та впровадження цільових програм підтримки. Однак, за даними Держкомстату, у період 2001-2011 рр. обсяг фінансування з державного бюджету не перевищував 0,035 % у ВВП. Протягом 2009-2011 рр. спостерігалось зниження показника. Станом на 2012 р. обсяг фінансування з державного бюджету склав всього 0,016 % від ВВП (224,3 млн. грн.), що на порядок менше, ніж у розвинених країнах.

Згідно даних Держкомстату, частка підприємств, що займаються інноваціями за останні одинадцять років коливалась від 11,2% до 17,4% [5]. У 2011 р. тільки 16,2% підприємств впроваджували інновації. У розвинених країнах частка інноваційних підприємств досягає 70 % [6].

Орієнтація на широке впровадження інноваційних рішень є одним із можливих шляхів вирішення, у тому числі, питань енергетичної безпеки України, що обумовлено посиленням залежності від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв (зокрема, від компаній Росії та Казахстану) [7]. Інновації можуть стати ефективним інструментом реалізації Енергетичної стратегії Україна до 2030 р., у частині реалізації політики енергозбереження та

підвищення енергоефективності економіки, впровадження нової структури споживання енергоресурсів тощо.

Критичний стан науково-технічної безпеки держави є «бомбою сповільненої дії», активізація якої може підірвати економіку України, остаточно закріпити за нею статус країни - сировинного додатку. На сьогоднішній день вже проявились перші ознаки впливу прорахунків у забезпеченні науково-технічної безпеки – стан зовнішньоекономічної безпеки України характеризується як небезпечний, підвищилась залежність держави від імпорту. В останні роки щорічне значне збільшення імпорту товарів та послуг, тенденція перевищення темпів його зростання над експортом стало визначальним фактором погіршення сальдо торгівлі товарами та послугами починаючи з 2006 р. Так, в 2006 році сальдо торгівлі товарами та послугами склалось негативним у сумі 2,9 млрд. дол. США, в той час як у 2005 році сальдо торгівлі товарами та послугами було позитивним в сумі 1,3 млрд. дол. США. У 2008 році сальдо досягло свого максимального від'ємного значення в сумі 13,3 млрд. дол. США. У 2012 році сальдо склалось від'ємним у сумі 9,1 млрд. дол. США при зростанні імпорту товарів та послуг на 2,9% відносно 2011 р (рис. 1).

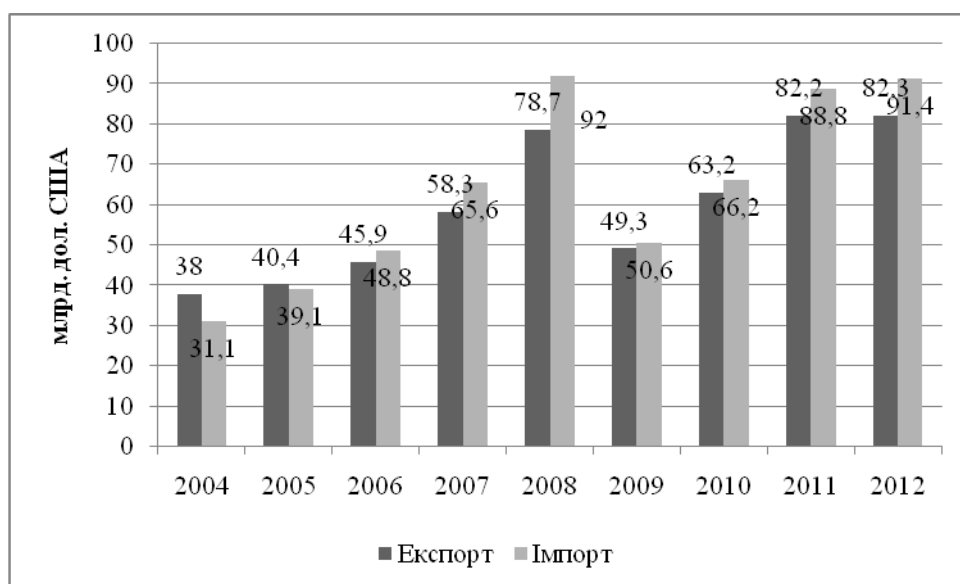

Рис.1 - Зіставлення обсягів експорту та імпорту товарів і послуг України

Збільшення від'ємного сальдо торгівлі товарами у 2012 р. стало головним фактором, що спричинив зростання дефіциту поточного рахунку України до 14,4 млрд. дол. США або 8% від ВВП (у 2011 році - 10,2 млрд. дол. США або 6,2% від ВВП).

Однак, як відзначає НБУ, були і позитивні зміни у структурі зовнішньоекономічної діяльності. Одним із таких зрушень є зростання експорту продукції машинобудування (на 11,7%), у тому числі майже половину приросту було забезпечено збільшенням поставок літаків. Проте, не зважаючи на цей факт, не були у повному обсязі задоволені потреби вітчизняної економіки у цій продукції. Зростанням імпорту продукції машинобудування у 2012 р. склало 12,1% [8]. При цьому, частка машинобудівної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у період з 2009 р. по 2011 р. дорівнювала 10-11%. Однак, згідно методики розрахунку економічної безпеки України, що була розроблена Міністерством економіки України, критичне значення цього показника для промислової безпеки України дорівнює 20%.

Орієнтація на розвиток машинобудівної галузі є одним із можливих шляхів забезпечення конкурентоспроможності держави, її економічної безпеки, зважаючи на вже накопичений у цій галузі досвід. У той же час машинобудування займає перше місце серед всіх галузей промисловості світу як за вартістю продукції (35%), так і за кількістю зайнятих (більше 80 млн. чоловік).

У той же час, у сучасних ринкових умовах господарювання це є можливим лише за умови постійного пошуку та впровадження високоефективних шляхів управління виробничим процесом. Відповідно до заяви Секретаря Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) А. Ключова, на сучасному етапі розвитку українській економіці потрібні науково-технічні новації. На базі яких можливо підвищити конкурентоспроможність українських товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, а отже економічну стійкість країни. Секретар РНБО підкреслив необхідність модернізації промислових

потужностей, впровадження новітніх технологій, підвищення енергоефективності всіх без винятку галузей [9].

Висновки. Підводячи підсумки, слід відзначити, що у статі було проаналізовано стан економічної безпеки України (оцінено його як «не задовільний»), розвиток машинобудівної галузі було визначено одним з пріоритетних шляхів покращення стану економічної безпеки. Визнаючи у якості ключової ланки стійкого економічного розвитку машинобудівної галузі інноваційну складову, актуальним стає подальше вивчення питання щодо аналізу стану інноваційної діяльності галузі, враховуючи стрімкі темпи розвитку зарубіжних компаній-конкурентів.

Література

1. Мунтіян В. Економічна інтеграція України в Митний союз має позбутися політикування [Електронний ресурс] // Національне агентство Укрінформ. – 2013. - Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ekonomichna_integratsiya_ukraini_v_mitniy_soyuz_mae__pozbutisya_politizuvannya___valeriy_muntiyana_1786676
2. Соціально-економічний розвиток України за січень-лютий 2013 року [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики – 2013. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_02_13.zip
3. Бази даних Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/databases>
4. Інвестиційний індекс // European Business Association [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://indices.eba.com.ua/ua/ii/invest.html>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Офіційний сайт статистичної служби Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
7. Енергетична безпека України // Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/energy-security>
8. Про стан платіжного балансу в 2012 році// Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91916>
9. Ключев у РНБО займеться тим, що раніше всі недооцінювали [Електронний ресурс]// Дзеркало тижня – 2012. - Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/klyuev_u_rnbo_zaymetsya_tim,_scho_ranishe_vsi_nedootsin_yuvali.html